

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті обґрунтовано важливість вивчення філософії в сучасних умовах, окреслено її роль у процесах становлення особистості, а саме: формування цінностей та визначення життєвих орієнтирів відповідно до викликів глобалізованого світу у поєднанні з національними особливостями. Проаналізовано світовий досвід популяризації філософської освіти.

У китайців є побажання своїм недругам: "Щоб ти жив у часи перемін!". Сьогодні ми можемо досягнути всю глибину цього побажання, адже саме в такій ситуації живемо: в час глобалізації та стрімкого потоку інформації, в час змін в усіх сферах суспільного життя, в умовах неоголошеної, але фактичної війни на території нашої України.

Глобалізація (англ. *globalization*) – об'єктивний процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації, що охоплює всі сфери життя суспільства. Оцінки процесу глобалізації та спроби осмислення її наслідків є досить дискусійними та амбівалентними. Однак беззаперечним є факт: з часом процеси світової інтеграції розвиваються з ще більшою динамікою, зміни трансформують усю дійсність як на світовому рівні, так і локально – суспільство загалом та кожен свідомість зокрема. Як слушно зазначив Е. Гідденс, "помилково вважати, що глобалізація стосується лише великих систем на кшталт світового фінансового порядку. Глобалізація – це не тільки про те, що "десь там", про щось дистанційоване й надто віддалене від індивіда. Вона також стосується феномена "ось тут", що впливає на інтимні та персональні сторони нашого життя" [2, с. 14]. Тож глобалізація стосується кожного, і цей факт не можна недооцінювати чи взагалі ігнорувати.

Україна обрала європейський вектор розвитку та прагне інтегруватися у світову спільноту економічно розвинених країн. Для цього нам необхідно виконати низку вимог економічного характеру, а також зміцнювати громадянське суспільство: розвивати політичну свідомість, політичну культуру, консолідувати націю ідеями європейських цінностей та світових стандартів якості. Не менш важливо на шляху до світової уніфікації – не втратити власну ідентичність, що є досить небезпечним з погляду на характерний для багатьох українців комплекс "меншовартості" та переважаючу пріоритетність закордонних цінностей і речей над вітчизняним. Тож порада "мислити глобально, діяти локально" саме на часі. У цьому контексті доречний сучасний науковий термін

"глокалізація" (*glo + localization – glocalization*), що використовується для позначення глобальної локалізації – глобального світогляду, пристосованого до локальних умов. Глокалізація є синтезом процесів глобалізації та регіоналізації, об'єктивним процесом, що пов'язаний з черговим етапом розвитку всього суспільства [7]. Тож українцям, як і кожній нації, важливо стати вагомим світовим гравцем та одночасно зберегти власне "обличчя" – цінності та традиції, що формувалися віками. Зберегти самобутній життєвий світ, відчуття власного національного "Я" та долучитися до глобалізованого "Ми".

Для того, щоб гідно та зважено відповідати на виклики глобалізації, польський філософ Марек Квек рекомендує органічно поєднувати скарбницю світової мудрості – філософію з цінностями та свободами демократії [11]. Вітчизняний філософ М. Попович, обґрунтовуючи суспільний запит на філософію та філософів, нагадує, що саме з філософії починалася справжня інтелектуальна історія демократизації суспільства у Стародавній Греції. І нині, коли інтереси переважної більшості українців явно обмежені лише проблемами виживання, саме філософія може допомогти осмислити та актуалізувати роль таких засадничих категорій суспільного життя, як свобода, демократія, індивідуалізм, колективізм, лібералізм, справедливість, реформи, прогрес, зрештою – економічне процвітання [3, с. 231].

Пропагуючи ідеали справедливості, істини, краси, добра, толерантності та милосердя, що є духовними скрижальми особистості й основоположними цінностями, філософія робить свій внесок у вирішення глобальних проблем людства, проблеми миру. Так, Папа Римський Іоанн Павло II в одному зі своїх виступів мудро зауважив: "Третє тисячоліття буде тисячоліттям милосердя або його взагалі не буде" [10]. Особливої актуальності ці слова набувають нині у зв'язку з подіями на сході та півдні України.

Однак сьогодні багато хто ставить під сумнів важливість вивчення філософії, а також обов'язковість викладання цієї дисципліни у вищих навчальних закладах.

Метою дослідження є обґрунтування важливості філософії в умовах глобалізації, з'ясування її ролі у процесі становлення особистості, а саме: формування цінностей та визначення життєвих орієнтирів відповідно до сучасних реалій глобалізованого світу в поєднанні з національними традиціями.

Ставимо завдання проаналізувати сучасний досвід популяризації філософської освіти, визначити внесок філософії у справу миру.

Осмислюючи місце та значення філософії в сучасному світі, вітчизняний дослідник Г. Аляєв апелює, насамперед, до стратегії ЮНЕСКО в галузі філософії: "створюючи інтелектуальні інструменти для

аналізу та розуміння ключових понять, таких як справедливість, гідність та свобода, розвиваючи здатність до незалежного мислення і судження, вдосконалюючи важливі навички для розуміння і критичного сприйняття світу та його проблем, а також стимулюючи розмисли про цінності та принципи, філософія є "школою свободи" [1, с. 146]. Прикро, що останнім часом в Україні розгорнулася дискусія щодо доцільності викладання філософії та інших гуманітарних дисциплін у закладах освіти.

Зауважимо, що гуманітарна освіта є важливою складовою навчально-виховного процесу з опанування будь-якої спеціальності, адже дає базові знання й формує важливі навички орієнтації у соціально-політичній та культурних сферах, уміння грамотно та обґрунтовано висловлювати власні думки, мислити критично, самостійно приймати рішення й обстоювати власну позицію. Без перебільшення можна стверджувати, що саме вивчення гуманітарних дисциплін робить людину інтелігентною, ерудованою та порядною (у широкому розумінні цього слова). Засвоївши гуманітарні знання, людина на якісно вищому рівні осмислює дійсність та своє місце й призначення в світі.

Зменшення кількості годин, що відводяться на вивчення гуманітарних дисциплін, себе не виправдовує. Самостійне вивчення матеріалу у переважній більшості випадків є поверховим та несистемним. До того ж, щоб студент став цікавою всебічно розвинутою особистістю, потрібні не лише теорія, а й відповідне спілкування, приклади для наслідування, дискусії, творчі завдання тощо.

Освіта ХХІ століття – це освіта всесвітнього масштабу спілкування, що може здобуватися у будь-який час у будь-якому місці [17]. Століттями акцент стояв на її необхідності та доступності, а доба глобалізації поставила на перше місце її ефективність, тобто відповідність сучасним потребам економічного розвитку. Однак чи може бути матеріальний прогрес без прогресу духовного? Запитання риторичне. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція американського підприємця та винахідника, всесвітньовідомого мільярдера Стіва Джобса, який в одному з інтерв'ю зазначив: "Я проміняв би всі свої технології за можливість поспілкуватися з Сократом" [14]. На нашу думку, яскрава аналогія гармонійного поєднання економічного та духовного розвитку – тіло та душа (відповідно, економіка – тіло, духовний розвиток – душа), де філософія – мудрість, досвід поколінь. Як слушно зазначив американський філософ М. Лахт, вивчення та осмислення історії філософії дає відповідь на питання: як і чому ми стали саме такими, якими ми є, пояснює ідейний зміст традицій, прогнозує, якими ми можемо стати в майбутньому [4, с. 114].

Мішель Келлі, професор філософії, що працює в Університеті Північної Кароліни в Шарлотті, на запитання студентів чи їх батьків: "Навіщо філософія? Що ви можете з нею зробити?" відповідає лаконічно та

глибоко: "Ви можете робити що-небудь як з філософією, так і без неї, але з філософією ви зробите це краще" [15]. Науковець пояснює, що окрім формування критичного мислення, саме філософія дозволяє нам долучитися до світової скарбниці мудрості – знайти відповіді на важливі запитання буття, а також зрозуміти основи таких дисциплін, як етика, естетика, релігія та ін.

На сайті Університету Святої Клари (США) важливість вивчення філософії обґрунтовується через два основні концептуальні блоки:

1) філософія – "любов до мудрості", де мудрість є не лише власне знанням, а й сенсом знання, розумінням основ світового порядку та власного місця у ньому. Зокрема вищою мудрістю визначаються пізнання сутності духовної природи людини та набуття практичного знання, як бути щасливим. Цікавим та креативним є порівняння для молоді, що саме зі стародавнього грецького заклик "Пізнай самого себе!" розпочинається квест, який триває все життя;

2) саме філософія вчить нас мислити чітко та творчо, приймати рішення, базуючись на загальнолюдських цінностях, тобто так, щоб досягати професійного успіху та отримувати особисте задоволення, жити та працювати в гармонії із самим собою та світом. Вивчення філософії є одним із кращих способів розвитку навичок критичного мислення, комунікативних навичок та мистецтва переконливого доведення власної думки з відповідною аргументацією [16].

Важливість вивчення філософії та її практичну користь підкреслюють і вітчизняні науковці. Так, П. Саух стверджує, що при вивченні філософії в університетах студенти бажають чути не лише різні філософські погляди, а й зрозумілі відповіді на реальні запитання, що постають перед ними [7, с. 6]. Для цього необхідно відійти від радянської традиції викладання філософії "сухо" та "за планом", досягти рівня невимушеного діалогу між викладачем та студентами, "живої" дискусії. Щоб замість звичної схеми три "З" ("зазубрив – здав – забув"), молодь відкрила для себе скарбницю світової мудрості, сама прийшла до певних життєвих відкриттів тощо. Адже якщо поспілкуватися з українськими студентами про необхідність вивчення філософії, існує велика вірогідність, що вони розгублено знизуватимуть плечима і лише невелика кількість згадає основні філософські питання ("Хто я?", "У чому сенс мого життя?", "Чи є Бог?", "Як можливе пізнання?" та ін.).

У цьому контексті заслуговують на увагу роздуми одного з українських студентів філософського факультету: *"Навіщо ти взагалі зараз потрібна, філософія? В нашу еру ти не конкурент сенсорним мобільним телефонам та портативним планшетним комп'ютерам. Чому і для чого я щодня приходжу на заняття, аби вивчати твою історію?"*. Відповідь цього ж студента досить цікава та показова: *"Насправді, ми не пізнаємо світ, ми*

розширюємо себе до меж світу. Це твердження прояснює мені необхідність філософії у науці та мистецтві, як специфічних способах розуміння дійсності (...). Мета усього різноманіття філософських наук у XXI ст. – встигати, постійно наздоганяти прогрес, немов жінка, що прагне вберегти та виховати сина-бешкетника (...). Філософія – це наш порятунк, резервація свободи свідомості, в рамках якої ми торжествуємо над світом декорацій, системою споживання та псевдовибору" [6]. У цьому монолозі студента простежується розуміння, що саме філософія може виступити духовним порятунком для людини. Досить цікава аналогія про "матір" (філософію) та "сина-бешкетника" (сучасний світ). Але особливої уваги заслуговує остання теза, адже небезпека глобалізації – асиміляція та втрата власної ідентичності, розчинення власного "Я" у знеособленому споживацькому суспільстві, "сліпе" виконання чужої волі без можливості обирати. Тож саме у процесі вивчення філософії студенти (хто на більш глибокому рівні, хто вперше) починають розуміти тенденції та закономірності світового розвитку, діалектику особистої відповідальності та залученості кожного до світової спільноти. Мислення стає більш самостійним та набуває критичного характеру, формуються гуманістичні цінності та орієнтири. І, головне, – вибудовується міцне моральне осердя.

Першочергову важливість моралі підкреслював і український філософ зі світовим іменем С. Кримський. Коментуючи важливість морального виховання, мислитель полюблив цитувати Е. Хемінгуей: "В моралі є сила трави, що навесні пробиває асфальт". Осердя особистості С. Кримський вбачав у її духовності, що пов'язана з саморозбудовою особистості, зазиранням всередину себе. Філософ апелював до сучасної психології та стверджував, що тільки п'ять відсотків людей щось тямлять у своїй внутрішній сутності, всі інші не відають, хто вони й що вони. Пробудження людини до свідомого самопізнання може здійснюватися тільки через набуття власного духовного досвіду [9, с. 90]. Саме тому вітчизняний філософ розробив авторський лекційний курс під назвою "Філософія як смислотворення життя", який успішно викладав у Києво-Могилянській академії. Цим курсом та власними працями С. Кримський розкривав глибину, красу та практичну значущість філософії.

Для популяризації філософської освіти та інтелектуального розвитку як для студентської аудиторії, так і для всіх охочих цікавою та доцільною є світова практика проведення Літніх філософських шкіл (участь у роботі такої "школи" можуть взяти не лише студенти, а й інші зацікавлені, відповідно до тематичної спрямованості та особливостей організації). Досвід проведення таких заходів засвідчує ефективність вивчення філософії у вільний час та в невимушеній атмосфері, у колі людей, об'єднаних спільними зацікавленнями. В Україні такі школи

організуються щорічно, починаючи з 2008 року, в Українському католицькому університеті (м. Львів). Тут Літня філософська школа існує і як частина Сертифікатної програми з філософії, і як окрема форма поглиблення філософської освіченості та компетенції. Тема Літньої школи, зазвичай, є співзвучною з темою Сертифікатної програми [5].

У Польщі досвід організації Літніх філософських шкіл значно більший, велика увага приділяється популяризації філософії та її адаптації до сучасних світових процесів. Про це свідчить, наприклад, тема нещодавнього заходу вказаного формату: "Філософія обличчям до вимог сучасності" [12]. На заході науковці та студенти активно обговорювали як позитивні особливості світового розвитку у ХХІ столітті, так і небезпечні сучасні реалії; дискутували про місію філософії сьогодні, її завдання; аналізували діяльність сучасних філософських шкіл – зокрема експериментальної філософії. Ґрунтовні філософські дискурси та рефлексії органічно перепліталися з молодіжними теоріями, наприклад, віртуального світу щасливого життя тощо. Організаторам та учасникам вдалося створити атмосферу жвавого наукового діалогу, і це є характерною ознакою Літніх філософських шкіл – заходів, для розуму та душі.

Автору цієї статті пощастило взяти участь у роботі Літньої філософської школи Sophia International Summer School 2015 "Religions in the Global World" (Італія) [13]. Організаторам вдалося створити справді міжнародну школу: вісім професорів та сорок студентів різних віросповідань, зокрема, християн та мусульман, презентували п'ятнадцять країн світу. Метою цієї школи були не лише інтелектуальні дискусії та пошуки моделей ефективної взаємодії у мультикультурному світі, що постійно змінюється, а й обґрунтування важливості суспільних комунікацій, толерантності та дружби між представниками різних народів світу. На цьому заході панувала дружня доброзичлива атмосфера, практичний синтез науки, культури та релігії. Учасники школи практично зрозуміли, що з одного боку, наші відмінності можуть стати причиною непорозумінь та конфліктів, але, з іншого, – якщо мислити та діяти мудро, ті ж самі відмінності стають джерелом взаємного збагачення. Такі заходи є дуже важливими для подолання зростаючої напруги між певними народами, для справи миру та гармонії у світі.

Нині, враховуючи складну ситуацію в Україні, важливим є пропагування зазначеного досвіду та організація подібних міжнародних заходів на базі провідних вітчизняних університетів. Оскільки кожен учасник, беручи участь у такому заході, отримує чудову можливість розширити свій світогляд, збільшити рівень знань із зазначених тем, отримати живе спілкування й обмін досвідом у всесвітньому масштабі. А

представники світової спільноти зможуть більше дізнатися про українців безпосередньо від них самих.

Отже, глобалізація не лише містить економічні, технологічні чи фінансові складові, а й трансформує культуру, спосіб життя людей, систему цінностей та настанов, що визначають становище людини в світі. Відповідно, одне з основних завдань сучасної філософії – осмислення духовно-морального виміру глобалізації, оцінка впливу останньої на систему цінностей людини й життя загалом.

Наступною важливою функцією філософії є збереження й відродження духовності: відновлення універсальної системи цінностей у свідомості та життєдіяльності людини, усього соціуму. Тож викладання цієї дисципліни в освітніх закладах – справа необхідна для формування міцного духовного осердя, розвитку критичного мислення, розуміння індивідуальної відповідальності за своє життя та долю світу. Відповіді на духовно-інтелектуальні запити більш широкої аудиторії будь-якого віку покликані дати Літні філософські школи тощо.

Список використаних джерел та літератури

- Аляев Г. Всесвітній день філософії: історико-філософські читання / Геннадій Аляев // Філософська думка.— 2010.— № 6.— С. 145–146.
- Гідденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Ентоні Гідденс.— К. : Альтерпрес, 2004.— 104 с.
- Козловець М. А., Саух П. Ю. "Роль філософії у духовному розвитку народу". Інтерв'ю з академіком НАН України, професором М. В. Поповичем // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.— 2011.— № 59.— С. 229–235.
- Лахт М. Философия как образ жизни / М. Лахт ; пер. с англ. Ж. Е. Вавиловой // Философские науки.— 2013.— № 6.— С. 114–125.
- Літні школи (кафедра філософії Українського католицького університету) [Електронний ресурс].— Режим доступу : <http://www.philosophy.ucu.edu.ua/content.php?id=129>
- Навіщо займатись філософією у XXI столітті? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ntsa-efon-npu.at.ua/publ/navishho_zajmatis_filosofieju_u_khkhi_stolitti/1-1-0-53
- Олійник О. М. Концептуалізація глокалізації: методологічні аспекти [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_4.pdf
- Саух П. Ю. Вчений, якому чужий був "барський тон у філософії" / П. Ю. Саух // Наука і суспільство.— 2014.— № 7/8.— С. 6–8.
- Чайка Т. Бесіди з Кримським. "Розум, настояний на совісті" / Тетяна Чайка // Філософська думка.— 2011.— №5.— С. 89–94.
- Jan Paweł II. Pamięć i tożsamość [Електронний ресурс].— Режим доступу : http://www.parafiawilanow.pl/biblioteka/jp2_pamiec_i_tozsamosc.pdf
- Kwiek Marek. Filozofia – demokracja – uniwersytet. Wyzwania epoki globalizacji [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.cpp.amu.edu.pl/kwiek/Filozofia_Demokracja.pdf

Letnia Akademia Filozofii [Електронний ресурс].— Режим доступу : <http://www.scek.pl/projekty/letnia-akademia-filozofii>

Religions in a global world [Електронний ресурс].— Режим доступу : <http://www.focolare.org/en/news/2015/09/21/summer-school-internazionale-nel-cuore-delle-dolomiti/>

Steve Jobs [Електронний ресурс].— Режим доступу : https://en.wikiquote.org/wiki/Steve_Jobs

Why every students should study Philosophy? [Електронний ресурс].— Режим доступу : <http://philosophy.uncc.edu/undergraduate/why-every-student-should-study-philosophy>

Why Study Philosophy? There are no worthy paths in life that do not require you to think [Електронний ресурс].— : <http://www.scu.edu/cas/philosophy/whystudy.cfm>

21st Century Education [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=nA1Aqp0sPQo>

Olha Hordijczuk. Znaczenie i zadanie filozofii w warunkach nowoczesnych.

W artykule została uzasadniona waga uczenia się filozofii w warunkach globalizacji, określono jej rolę w kształtowaniu się współczesnej osobowości, m.in. tworzeniu wartości i określaniu celów życiowych, w stosunku do współczesnych realiów zglobalizowanego świata wraz z cechami narodowościowymi. Zostały przeanalizowane doświadczenia innych państw w zakresie popularyzacji edukacji filozoficznej.

Olha Hordiichuk. Nature and Role of Philosophy in Contemporary World.

The article presents the importance of studying philosophy in the context of globalization, outlines its role in the formation of the modern individual, namely the formation of values and definitions of vital targets according to modern realities of the globalized world combined with national characteristics. It analyzes the international experience of philosophical education popularization.